

Jan Charytański

"Impulse aus einem sich wandelnden Gottesverständnis", t. 1: "Die religionspädagogische Grundfrage nach Gott", wyd. Wolfgang G. Esser, Freiburg-Basel-Wien 1969 : [recenzja]

Collectanea Theologica 41/2, 201-203

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

J. HERMANS SJ, *Glauben im 20. Jahrhundert, Evolution mit Krisen*, z holenderskiego tłumaczyli Jutta i Teodor Knust, Freiburg-Basel-Wien, Herder 1969, s. 134.

Autorem omawianej pozycji jest duszpasterz młodzieżowy, jak również dawny prowincjał jezuitów holenderskich. Omawia w niej problem wiary w sposób dostępny dla młodzieży po piętnastym roku życia. Ujmuje ją w dwu płaszczyznach rozwojowych. Uświadamia młodemu dokonujący się w nim proces dojrzewania do pełnej osobowości. Jednocześnie ukazuje rozwój ludzkości, zwłaszcza w kulturze zachodniej, i komponenty mentalności religijnej uwarunkowane poszczególnymi okresami cywilizacyjnymi. Na tej drodze pragnie rozróżnić elementy czasowe od wiecznych i trwałych. Przedstawia więc związek chrześcijaństwa z nauką, kulturą, techniką, filozofią, jego blaski i cienie. Wiare ujmuje przede wszystkim jako jedną z podstawowych form współżycia międzyludzkiego, by w następnych etapach myślowych ukazać wartość wiary nadprzyrodzonej w odniesieniu do osoby Boga. W jej strukturze na pierwszy plan wysuwa wezwanie ze strony Boga i formy jego urzeczywistnienia się w życiu Kościoła, od strony człowieka kładzie nacisk na wolną odpowiedź całej osoby ludzkiej. Ukoronowaniem książki jest rozdział o osobowym związku z Bogiem w Chrystusie poprzez wiarę i sakramenty, związku dającym impuls całemu życiu człowieka.

Ujęcie poszczególnych zagadnień, styl, sposób argumentacji mogą być przyjęte przez każdego duszpasterza za swoje i znajdują oddźwięk u słuchaczy. Dlatego można tę pozycję polecić wszystkim duszpasterzom młodzieżowym jako pomoc w ich pracy.

Ks. Jan Charytański SJ, Warszawa

Die religionspädagogische Grundfrage nach Gott, Impulse aus einem sich wandelnden Gottesverständnis, t. I, wydał Wolfgang G. Esser, Freiburg-Basel-Wien 1969, Herder, s. 174.

Od kilku lat dokonuje się ogromna przemiana w katechetyce. Obok ruchu kerygmatycznego, posiadającego ciągle jeszcze wielkie znaczenie, powstaje ruch nowy, o niezupełnie jeszcze wyklarowanym profilu. Powstanie jego i rozwój determinują różne przyczyny. Najważniejszą z nich jest nowa mentalność współczesnego człowieka rzutująca na jego stosunek do spraw religijnych. Jesteśmy obecnie w okresie analiz, poszukiwań i prób zupełnie nowych ujęć.

Wolfgang G. Esser, od 1967 r. asystent przy seminarium pedagogiki religijnej na wyższej szkole pedagogicznej w Ruhr w Westfalii, przygotował w serii *Aktuelle Schriften zur Religionspädagogik* trzy tomiki poświęcone zagadnieniu doświadczenia Boga przez współczesnego człowieka i jego konsekwencjom w nauczaniu religii. Tomiki te nie mają na celu ukazania rozwiązania, ale mówią raczej o różnych aspektach tego zagadnienia, podsuwając próby pewnych sugestii teoretycznych i praktycznych. Przede wszystkim jednak mają być przyczynek w toczącej się obecnie dyskusji. Dlatego znajdziemy wypowiedzi wielu autorów zarówno katolików, jak i protestantów, niejednokrotnie ukazujące różne perspektywy, a nawet stanowiska sprzeczne. Wiele z tych wypowiedzi było już drukowanych w czasopiśmie czy nawet dziełach zbiorowych. Redaktor zgromadził je razem jako dotyczące w zasadzie tego samego aspektu obecnych poszukiwań.

W trzech pierwszych artykułach dominują zagadnienia bardziej teoretyczne. H. Urs von Balthasar omawia zagadnienie bezpośredniego stosunku chrześcijanina do Boga w świetle życia Jezusa Chrystusa, którego osobisty synowski stosunek wyraża się w płaszczyźnie ludzkiej w pełnieniu misji wobec innych ludzi. W. Kasper analizując współczesny ateizm i jego

ujęcie w konstytucji *Gaudium et spes* postuluje, by ujęcie Boga transcendentnego „w górze” i „poza światem” ubogacić perspektywą „głębi” tj. związkiem pojęcia Bóg z sensem życia ludzkiego, świata czy wreszcie zadań człowieka w świecie. Podobne myśli porusza W. G. Esser. Koncentruje się jednak bardziej na zjawiskach określających mentalność współczesnego człowieka jak technizacja świata czy demokratyzacja życia społecznego, uniemożliwiająca dawne doświadczenie Boga oparte na innym stosunku do świata czy innych strukturach społecznych. Jego zdaniem „teologia śmierci Boga” jest znakiem śmierci „bożków” tj. niepełnych i historycznie uwarunkowanych obrazów Boga. W takim układzie „miejscem doświadczenia Boga” staje się nie natura, ale odpowiedzialność człowieka we współczesnym świecie ludzkim oraz poszukiwanie transcendentnego sensu świata i całej jego rzeczywistości. Końcowym swym wnioskiem, skierowanym przeciw monopolowi biblijnemu i kerygmatycznemu, autor przechodzi już właściwie do drugiej grupy artykułów.

M. Metzger, profesor teologii praktycznej na uniwersytecie w Moguncji, zwraca uwagę na masowe wycofywanie się uczniów z lekcji religii. Autor między innymi odpowiedzialnością obciąża zarówno programy, jak i podręczniki, ukazujące tzw. *Sonderwelt*. Brak w nich odrobiny „humanizmu”, która kiedyś mogłaby uchronić Niemcy przed zbrodniami hitleryzmu. Mówienie o Bogu na lekcjach religii to przede wszystkim mówienie o Bogu obecnym w problemach współczesnego świata. Tak zresztą o Bogu mówił Jezus Chrystus, tak głosił Chrystusa Paweł Apostoł. W praktyce autor domaga się zerwania z układem historycznym programów na rzecz problematyki współczesnego życia. Kl. Tilmann usiłuje w swej katechezie i w następujących po niej refleksjach tak właśnie ująć jednostkę tematyczną o istnieniu Boga, koncentrując się na nowych doświadczeniach Boga, podsuwanych przez współczesne życie. Do problemu odpowiedzialności człowieka za zło istniejące w świecie nawiązuje O. Betz mówiąc o rozwoju demonologii w Starym Testamencie i w życiu Kościoła. Przestrzega przed „demonizacją” zła, zwalnającą człowieka od koniecznej odpowiedzialności. D. Emeis, asystent przy katechetyczno-pedagogicznym seminarium uniwersytetu we Fryburgu, powtarza w swym artykule prawie wszystkie wspomniane już myśli. Podobnie jak M. Metzger podkreśla konieczność skupienia się na życiu Jezusa Chrystusa. Punktem wyjścia powinno być, jego zdaniem, życie współczesnego człowieka odnajdujące swój sens w życiu Jezusa Chrystusa. Szczególnie podkreśla śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa. Wbrew jednak projektom M. Metzgera wypowiada się za katechezą wyznaniową, a przeciw dydaktyce religijnej dla wszystkich religii, jak ją podsuwał H. Halbfas.

Ostatnie trzy artykuły dotyczą najbardziej wewnętrznej problematyki katechetycznej. H. B. Kaufmann, kierownik instytutu ewangelickiej pedagogiki religijnej w Hannoverze, zajmuje się przede wszystkim problemem nauczania Pisma św. Obecne ujmowanie jego roli uważa za fałszywe. W katechezie nie chodzi o tłumaczenie Pisma św., ale o ukazanie wezwania, uwrażliwienie na problemy ludzką będące w gruncie rzeczy pytaniami o Boga. Tak funkcjonalnie powinna być ustawiona katecheza biblijna. Następny artykuł jest ilustracją tak właśnie ujętej katechezę biblijnej. P. Biehl, docent wspomnianego już instytutu w Hanowerze, zastanawia się nad miejscem i zadaniem lekcji religii w państwowej szkole w Niemczech. Porusza więc problem gorąco dyskusowany w Niemczech od kilku lat zarówno przez protestantów, jak i katolików. Zdaniem autora do zrozumienia i przyjęcia słowa Bożego konieczny jest kontekst gospodarczo-polityczny współczesnego życia. Stąd rodzi się konieczność korzystania z informacji wszystkich innych przedmiotów, a zarazem ukazywanie dzięki temu całej rzeczywistości ludzkiej. Lekcje religii mają czynić to, czego nie potrafią osiągnąć inne przedmioty szkolne, i to właśnie stanowi istotną rację utrzymywania lekcji religii w szkole społeczeństwa pluralistycznego. Takie określenie zadań wymaga

jednak przedstawienia zarówno programów, jak i podręczników. Zdaniem autora nie ma jednak dotąd rozwiązań zadowalających.

Zgodnie z zapowiedzią redaktora czytelnik musi dostrzec niejednokrotnie sprzeczności w wypowiedzi autorów zabierających głos na ten sam temat. U niektórych autorów zwłaszcza ewangelickich, napotyka na zdania trudne do przyjęcia. Często zastanowi się, czy pragnienie uchwycenia współczesnego życia i odpowiedzialności chrześcijanina w świecie nie prowadzi do zagubienia innych wartości. Niemniej, poruszone problemy są palące zarówno na Zachodzie, jak i u nas. Postulat związania religii z odpowiedzialnością społeczną chrześcijanina jest gwarancją aktualności wiary dziś. Dlatego mimo wszystkich zastrzeżeń zwłaszcza wykładowcy katechetyki powinni zapoznać się z tą publikacją dla prawdziwie sumiennego przeanalizowania wielu swych ujęć w świetle potrzeb współczesnego świata. Bóg nie zmienia się, ale zmieniają się ludzie, którzy mają odpowiadać na jego zawsze aktualne wezwanie.

Ks. Jan Charytański SJ, Warszawa

Erschliessung der Frage nach Gott. Impulse aus einem wandelnden Gottesverständnis, t. II, wydał Wolfgang G. Esser, Freiburg-Basel-Wien 1970, s. 165.

Omawiana pozycja stanowi drugą część zredagowanej przez Wolfganga G. Essera większej całości tematycznej w serii *Aktuelle Schriften zur Religionspädagogik*. Zapowiedziana przez redaktora część trzecia ma się ukazać w przyszłości. Część druga dotyczy w zasadzie tego samego tematu co pierwsza, czyli pytania o sposób mówienia o Bogu obecnym w świecie. Niemniej redaktor pragnął nadać temu tomikowi specyficzny kierunek. Jego zdaniem w rozpatrywaniu tego problemu należy wyjść poza ramy wyznaniowe i sięgnąć do badań protestanckich i judaizmu.

Toteż tomik otwiera artykuł Hermanna Levina Goldschmidta, założyciela i kierownika w latach 1951—1961 żydowskiego domu studiów w Zurychu. Autor przedstawia w nim przede wszystkim teorię Martina Bubera na temat pojęcia Boga w mozaizmie, islamizmie i chrześcijaństwie. Drugi artykuł napisał teolog katolicki Bernhard Casper. Dotyczy on współczesnego doświadczenia Boga, jakie podsunęli w swych badaniach Fr. Rosenzweig, T. Ebner i wspomniany powyżej M. Buber. Autor podkreśla strukturę dialogiczną bytu ludzkiego, której ostateczną podstawą jest „prawdziwe” „wieczne Ty” Boga. Człowiek dla swego człowieczeństwa potrzebuje zawsze drugiego człowieka, a jednocześnie historii. W tym właśnie bycie historyczno-społecznym człowiek napotyka Boga. Nie można jednak mówić o Bogu. Można jedynie mówić do Niego i przyjmować słowa od Niego. Konsekwentnie jednak w wychowaniu religijnym trzeba zarzucić wszystkie formy „urczawiające” Boga, czyniące z Niego „Przedmiot”.

Autorem trzech następnych artykułów jest W. G. Esser. W pierwszym z nich poszukuje właściwej formy mówienia o Bogu „po świecku”, w związku z rzeczywistością świata. W tym celu analizuje ewolucję teologii protestanckiej omawiając ujęcia K. Bartha w okresie jego wczesnej twórczości, R. Bultmanna, T. Tillicha, D. Bonhoeffera, Fr. Gogartena, J. A. T. Robinsona, P. van Burena i innych, poświęcając im już mniej uwagi i miejsca. W każdym z tych podrozdziałów nawiązuje do teorii M. Bubera. Drugi artykuł ma nachylenie bardziej pedagogiczne. Definiując pedagogikę religijną jako naukę o doświadczeniu człowieka podkreśla konieczność uwzględnienia w katechezie współczesnego doświadczenia świata. W tym artykule również, zgodnie z założeniami wstępu, omawia dorobek poprzednio już wspomnianych teologów protestanckich. Z teologów katolickich omawia ujęcie E. Schillebeeckxa OP, według którego podstawowym doświadczeniem ludzkim prowadzącym do spotkania z Bogiem jest